

Klaniczay Gábor

SZÉPHELYI FRANKL GYÖRGY
(1949–2014)

E rövid életrajz-portrét egy hosszabb idézettel kezdem Marosi Ernő a *Holmi* hasábjain megjelent nekrológiájából.

„2014. május 6-án, kedden a *Budapesti Könyvszemle* szerkesztősége *A barokk élesztése. Kutatások, gyűjtemények, kulturális örökség* címmel vitaestet rendezett a magyar barokk-kutatás helyzetének átfogó áttekintése által felvetett kérdésekről, a korszak négy tekintélyes kutatójának részvételével. A barátságos, tudományos eredményeket s a »hogyan tovább?« kérdéseit egyaránt tárgyaló beszélgetés határozott véleményt megformáló, szellemes és mégis türelmes, szerény moderátora Széphegyi Frankl György volt. A beszélgetés résztvevői egyszerre az értelmes diskurzus élményével és – mivel köztudott volt Gyuri aggasztó betegsége – talán még a végkifejletig valamelyes haladék reményével tértek haza. Az est szervezői a meghívóra Alciati 1567-ben kiadott emblémakönyvének egy fametszetét illesztették, amelyen egy pajzson bagoly s a napkorong előtt hullámozó tengeren vitorlás hajók képe utal a *Prudens sed infacundus* – azaz »Bölcs, de szűkszavú« – mottóra, amellyel nyilván a vitavezető szellemi kvalitásaira akartak emlékeztetni. Nem gondoltak arra, hogy a – talán nem épp kelő, hanem lenyugvó – Nap képe már másnap valóra válik. Barátunkat szerdán az antikvárium előtt érte Kháron felhívása, hogy szálljon be a hajóba. [...] Az ifjú Frankl György elé, akit nagy hagyományokra visszatekintő család és kitűnő budapesti gimnáziumok – 1963 és 1967 között az Eötvös és a Kaffka Margit – neveltek a kultúra, tudomány és a könyvek szeretetére, a filozófiára és filológiára, egy embertelen kor erőszakoszervei emeltek váratlan akadályokat. Bátyjának, a világszerte az 1968-as évvel társított nemzedéki forrongás szellemére hamar és következetesen ráérző filozófus, költő és művész Hajas Tibornak rendőri üldöztetése s egyszerre bizarr és fenyegető titkosszolgálati fojtogatása az ő sorsát is befolyásolta. Nevük is körültekintő atyai elővigyázatosságból változott különbözővé: ekkor lett Széphegyi, hiszen egyetemre kellett kerülnie. Mielőtt angol-magyar szakos, majd az akkori szakosodási rend szerint másodévtől kezdve művészettörténet-angol szakos lehetett volna az ELTE Bölcsészkarán, előbb az érettségi és széles körű nyelvkészségét fejlesztő angliai tartózkodás után, 1968-tól asztalos szakmunkás képzést kapott, s fél évig asztalosként dolgozott is, majd letöltötte egyéves katonai szolgálatát. Így csak 1970-től 1975-ig végezhetette el bölcsésztanulmányait.”¹

Miután ideidéztem Gyuri kedves tanára és kollégája Marosi Ernő érzékletes leírását a „végpontról” és a „kezdetekről”, néhány személyes emléket magam is idekapcsolok.

¹ Marosi Ernő: Széphegyi Frankl György (1949–2014). *Holmi*, 26. 2014. 742

A hatvanas évek végén, majdnem egyidőben kezdtük az egyetemet; az angol szakot végig együtt végeztük, a másik, a „főbb” szak nekem a történelem, neki a művészettörténet lett. Kétirányú közös érdeklődés kötött össze bennünket: a klasszikus és reneszánsz kultúra szeretete és a kortárs művészeti avantgárd bővölete. Ha az utóbbiról beszélgettünk, Gyuri tekintélynek számított, már csak családi okból is: bátyja, Hajas Tibor (Biki) a magyar underground művészet felemelkedő csillaga volt. Gyuri érdeklődése kezdettől fogva kiterjedt a kortárs művészetre, a médiumok határterületeire is: erről tanúskodik első, 1976-ban jegyzett publikációja a *Fotóművészetben*, vagy számos szakfordításán kívül 1983-ban a Fiatal Művészek Klubjában „Akció, happening, performansz” címmel tartott előadása. Művészettörténészként mégsem az avantgárd művészet terepét választotta, bár tragikusan korán elhunyt bátyja művészi hagyatékát ápolva erről is voltak magvas gondolatai. A hetvenes években, az akkor Felszabadulás térnek nevezett Ferenciek terén, a hatalmas, zegzugos családi lakásban, míg a nagyszobában, bátyja, Biki birodalmában szivarszikkok, fotók, rocklemezek gyűltek, őnála obskúrus német szerzők gót betűs értekezései, régi katalógusok, antikvár csemegék alkottak egyre nagyobb kupacokat.

Vayer Lajoshoz 1975-ben írt szakdolgozata a reneszánsz emblematika két jeles képviselője, Alciati és Sámbock munkásságát elemezte mint a humanizmus korának egy sajátos művészeti formáját. Kár, hogy ez az imponáló erudícióval, lényeglátó megfigyelésekkel, ugyanakkor formabontó szerkezettel – tagolatlanul, alfejezetek nélküli gondolatfutam formájában – megírt mű sohasem lett publikálva. Eredetiségét egy-két idézettel szemléltetem. Szakdolgozattól szokatlan magabiztos „in medias res” az indítás: „Alciati programja, melyet a szerző teljességében és tételesen sosem fejtett ki, jóformán teljesen nélkülözi azt a definitív jelleget, melyet egy új autonóm műfaj teremtésének szándéka megkíván. A program legkorábbi forrása Alciati Francesco Calvihoz írott levele [...] [melynek] szövegéből világossá válik, hogy a szerzőtől idegen volt a »műfajteremtés« pretenziója. Jóllehet a század íróinak szerénysége mindig raffinált (s a burkolt petitio benevolentiae rendszerint az igénylő apoteózisaként térül meg), de az Emblemata esetében több szempontból is jogosult. Az első emblémagyűjteményt mindenekelőtt az esetlegesség jellemzi: a szövegben említett komponálás sem zárt, szigorúan felépített munkát eredményez, hanem a szó primér jelentéséhez híven összeállítást, melyet kompozíció helyett inkább kompilációként jellemezhetnénk.”²

A kritikus hangvételi kezdő mondatok után a dolgozat sziporkázó megjegyzések sorával jellemzi az emblémák játékoságát, szándékolt enigmatikus voltát, a rejtett lényeg megőrzését a „beavatottak” számára, a humanisták eredetiség-felfogásának kétértelműségét, vitatható oldalait. „Alciati mintakönyv-konceptiója – írja – alapjában véve *humanista gesztusnak* tekinthető, a képzelőerő kegyelmével megáldott humanista segítségére siet a kevésbé invenciózusnak vélt művésznek.”³ Kitér az embléma műfajának kortárs előzményeire, a *hieroglifikára* és annak szellemi környezetére, az

² Széphelyi F. György: *Az embléma mint a humanizmus korának sajátos művészeti formája Alciati és Sámbock emblémakönyvei alapján*. Szakdolgozat. Budapest, 1975. 1–2. – ELTE BTK Művészettörténeti Intézet Könyvtára, ltsz. 292.

³ Uo., 6.

1. Széphelyi F. György, 2005

itáliai neoplatonizmusra és hermetizmusra, és a szimbólumok, allegóriák, misztériumok humanista értelmezéseire, valamint, egy másik előzményként az *imprézáák* kispasztikai műfajára.

Alciati emblémáinak elemzése, a kép és szöveg nála megfigyelhető kapcsolatának jellemzése után a Sámbody János 1564-ben megjelent *Emblemata* című művének példái és kifejtettebb fogalmi rendszere szolgál a műfaj kiérlelt jellemzésére: „Az embléma kritériuma, hogy a tárgyban a lényeg rejtve maradjon. Ez egyben a didaktikus hatás fokozásának is az eszköze: az igazság mechanikus elfogadtatása helyett az emblémák aktív szellemi tevékenységre serkentenek.”⁴ Az ágas-bogas eszmetörténeti kontextus tisztázása nyomán jut el Széphelyi a példaként kiválasztott emblémák képiségének, térszemléletének, természetábrázolásának, plaszticitásának, motívumkészletének művészettörténeti szempontú elemzéséhez, és a Sámbody által bemutatott típusokat összefogó „didaktikus szándék” jellemzéséhez.

Az elemzés a következő konklúzióval zárul: „Az embléma alkotórészeit összefogó egység természetesen korlátozott élettartamú, a kép és az annak jelentéseként tételezett verbális alakzat együttélése a kapcsolatokat létrehozó tudattartalom tartósságától, társadalmi elterjedtségétől függően előbb-utóbb felbomlik. Miként az emblematika a múlt irodalmi és képzőművészeti emlékeit nyersanyagként kezelte, úgy maguk az emblémák is különösen alkalmasak voltak arra, hogy alkotórészeikre szétválva, önállóan kezelhető motívumokként illeszkedjenek bele az irodalmi és képi hagyományba.”⁵

⁴ Uo., 33.

⁵ Uo., 62.

Széphelyit az egyetem után felvették a Művészettörténeti Kutatócsoportba, ahol – radikális témaváltással – az akkoriban sokak számára avíttnak tűnő XIX. századi egyházi festészet elemzése lett a szakterülete. Szabó Júlia bevonta az 1981-ben rendezett *Művészet Magyarországon 1830–1870* című kiállítás rendezésébe, annak katalógusában ő mutatta be az allegóriák, a mitológiai és vallásos témák kérdéskörét,⁶ és az ide kapcsolódó több tucat katalógustétel is az ő munkája volt.

Megfigyeléseit, szakértelmét értékelve Németh Lajos felkérte két fejezet írására a művészettörténeti szintézis általa szerkesztett, a XIX. század utolsó és a XX. század első két évtizedével foglalkozó kötetébe.⁷ A Kiegyezés után megszerveződő magyarországi képzőművészeti felsőoktatás és az ekkor meginduló iparművészeti oktatás vizsgálata nemcsak a művészképzés fontos intézményes háttérére irányította figyelmét, hanem ennek kiemelkedő szervezőjére, Kelety Gusztáv személyére is. Az ő munkásságának felkutatásából tervezett összeállítani disszertációt „Kelety Gusztáv és a magyar művészet emancipációjának esélyei” címmel, melynek jelentős előmunkálatai kéziratban maradtak. Ugyancsak a művészképzés történetének kutatása inspirálhatta a Németh Lajos 50. születésnapjára készített Festschriftbe írt gondolatait a „normativitás” esélyeiről.⁸ Ehhez a témához kapcsolódott az is, hogy részt vett a dualizmus korszakának Németh G. Béla vezette tudományos kutatócsoport munkájában.

Disszertációját azonban végül a Szabó Júliával közösen rendezett nagy kiállítás és katalógus munkálataiban szerzett tapasztalatára alapozta. Ennek a kutató periódusnak lett a gyümölcse 1982-ben bölcsészdoktori disszertációja *Egyházi és vallásos festészet Magyarországon a reformkortól a kiegyezésig* címmel,⁹ amit 1983-ban summa cum laude minősítéssel védett meg. Egyik opponense, Zádor Anna a következőket írta értékelésében: „A téma, a vele kapcsolatos kérdések felvetése, a felvonultatott tárgyi és forrásbeli anyag teljesen új; ez már önmagában is nem gyakori érdem [...] Olyan készültségről és olyan tárgy-és anyagismeretről tesz tanúságot, ami valóban ritkán fordul elő ilyen célból írt dolgozatoknál [...] nem kétséges, hogy a dolgozatot az átlagból messze kiemelkedőnek tartom és mielőbbi publikálását javaslom, kissé alaposabb kidolgozás kandidátusi értekezésnek is megfelel.”¹⁰ Széphelyi F. György 212 oldalas írása, mely a kérdés fontos monográfiájaként kelthetett volna figyelmet, kéziratban maradt – talán még több évtized múltán is érdemes lenne megjelentetni. Újszerű gondolatait röviden szemléltetem.

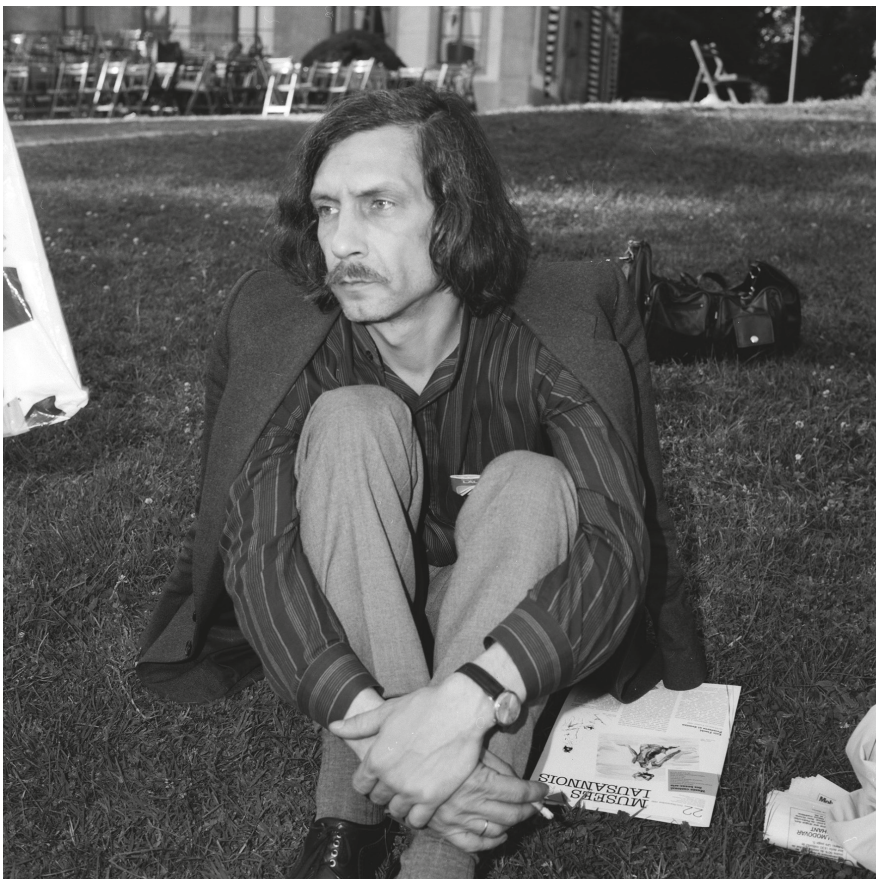
⁶ Széphelyi F. György: Allegóriák a korszak festészetében és grafikájában. Mitológiai témák. Vallásos festészet. *Művészet Magyarországon 1830–1870*. Kiállítási katalógus / Magyar Nemzeti Galéria. Szerk. Szabó Júlia, Széphelyi F. György. Budapest, 1981. I.: 66–93.

⁷ Széphelyi F. György: Képzőművészeti felsőoktatás. Iparművészeti oktatás. *Magyar művészet 1890–1919*. Szerk. Németh Lajos. Budapest, 1980. 155–160.

⁸ Széphelyi F. György: A normativitás esélyei a művészettörténetben. *Németh Lajos 50. születésnapjára*. Szerk. Beke László, Horányi Özséb. Veszprém–Budapest, 1979. 97–102.

⁹ Széphelyi F. György: *Egyházi és vallásos festészet Magyarországon a reformkortól a kiegyezésig*. Doktori értekezés. Budapest, 1982. ELTE BTK Művészettörténeti Intézet Könyvtára, ltsz. 475.

¹⁰ Uo., melléklet.

2. Széphelyi F. György, 1990

Négy fejezetben tárgyalja a vizsgált korszak művészetét. Az „egyház mint megbízó”¹¹ nem pusztán e mecenatúra sajátos művészetszociológiai szerepét mutatja be, hanem differenciált képet ad az egyházi és világi művészet bonyolult kölcsönhatásáról, az egyházi mecenatúra sajátos kötöttségeiről, ugyanakkor fontos közvetítő, tradíció-fenntartó funkciójáról, a sokszor provinciálisnak minősíthető megrendelői stratégiák okáról. Egy következő fejezet összehasonlító európai összefüggésekbe helyezi „A vallásos művészet helyzetének megítélését”. Fontos megfigyeléseket fogalmaz meg a nemzeti és a katolikus szempontok magyarországi összefonódásáról, valamint arról, hogy e korban nálunk a liberalizmus és a vallásosság nem került szembe egymással, noha a szekularizáció általános tendenciája itt is érvényesült.¹² Kedvelt szerzője, Henszlmann Imre, akiről később külön tanulmányt is írt,¹³ s akinek írásai nemcsak e

¹¹ Uo., 11–52.

¹² Uo., 59–64.

¹³ Széphelyi F. György: Felzárkózás vagy elzárkózás. Henszlmann Párhuzamának eszmetörténeti ösz-

gondolatokhoz szolgáltatnak támpontot, hanem a disszertáció harmadik nagy fejezetéhez is, mely a romantika és a historizmus nézőpontjából elemzi az egyházművészet alkotásait és szemléletét, stílárís sokféleségét, a műemlékvédelem kezdeteit. Részletesen foglalkozik az egyházi művészet másik nagy program-adója, Ipolyi Arnold, „a romantikának e későszülőttje” munkásságával, „mely igen korszerű volt a hatvanas évek végén”, mert, ahogy írja, „először kapcsolta össze a tudományos igényű historizálás szándékát egy néhai kultúra felélesztésnek romantikus-utópista óhajával”.¹⁴

Maga a disszertáció tulajdonképpen tárgya ezekre az alapokra épül az adatgazdag, számos alfejezetbe strukturált negyedik fejezetben, mely a műfaji és felekezeti sokféleség bemutatása mellett elemzi a legsikeresebb oltárképfestők (mindenekelőtt a bécsi Leopold Kupelwieser, valamint a legtermékenyebb hazai oltárképfestők, Boros N. János és Pesky József) műveit, és kitekint a nem egyházi megrendelésre készült „szentképek” világára is.

Vitathatatlan szakértelme mellett Széphelyi kitűnő előadói képességei is közrejátszhattak abban, hogy 1985-ben bekerült az ELTE Művészettörténeti Tanszékére, előbb megbízott előadóként, majd adjunktusként. Ettől kezdve élete legfontosabb tevékenysége a művészettörténet oktatása lett. Oktatási területe elsősorban a XVII–XIX. századi egyetemes és magyarországi művészettörténet és tudománytörténet. Óráinak témája volt többek között a barokk oltárképészet, a XVII. századi római barokk építészet, a XVIII. és XIX. századi angol kert, a romantikus „táj” (C. D. Friedrich, Ph. O. Runge, a Schlegel fivérek, Schelling), illetve négy fogalom, a „rég, ősi, egyszerű, primitív” történetének művészettörténeti megközelítése. 2012-ben a *Pro Universitate* emlékérem ismerte el teljesítményét.

Az oktatás mellett munkássága jelentős részét tették ki remekbe szabott fordításai Kepes György, Jan Białostocki, Ernst H. Gombrich és mindenekelőtt kedvence, Aby Warburg műveiből. Széphelyi vonzódása Warburg gondolatvilágához jól érthető: már a reneszánsz emblematika szimbólumhasználatának elemzésénél nagyban támaszkodott Edgar Wind pogány misztériumokról szóló korszakos monográfiájára,¹⁵ aki a londoni Warburg Intézet oszlopos tagja volt.¹⁶ (Hatott rá Warburg kérdése: „Aktív és kölcsönös kapcsolatba hozható-e a Földközi-tenger keleti medencéjében élő népeknek tovább élő pogány kultúrája az itáliai művészet emberábrázolásában beálló stílusfordulattal?”)¹⁷ Széphelyi éveken át dolgozott az Aby Warburg válogatott tanulmányait magyarul közreadó kötet szerkesztésén és a tanulmányok többségének fordításán. Nem véletlen, hogy a saját fordításra kiválasztott tanulmányok többsége épp ezek-

szefüggései. *Sub Minervae praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből* Németh Lajos 60. születésnapjára. Budapest, 1989. 92–101.

¹⁴ Széphelyi 1982. i. m. 133., 136.

¹⁵ Edgar Wind: *Pagan Mysteries in the Renaissance*, New York, 1968.

¹⁶ Erről tanúskodik magyarra Széphelyi által lefordított írása: Edgar Wind: Warburg kultúratudomány-fogalma és jelentősége az esztétika számára, *Enigma*, 16. 2005. No 46. 32–46.

¹⁷ Aby Warburg: Itáliai művészet és nemzetközi asztrológia a ferrarai Palazzo Schifanoiban. MNHMOΣYNH. *Aby M. Warburg válogatott tanulmányai*. Szerk. Széphelyi F. György. Budapest, 1995.

nek a pogány szimbólumoknak a továbbéléséről szólt, a ferrari Palazzo Schifanoia asztrológiai freskóiról vagy a pueblo indián kígyóritusok és az európai antikvitás kígyó-szimbolikája összehasonlításáról.¹⁸ Barátai csodódottan vették tudomásul, hogy a kötetet végül saját előszava nélkül jelentette meg, az befejezetlenül, kéziratban maradt. Warburg iránti elkötelezettsége megmaradt: egy évtizeddel később három további tanulmány lefordításával vett részt az *Enigma* Warburggal foglalkozó, Rényi András által szerkesztett különszámában, 2005-ben.¹⁹

Amikor 1989-ben megalakult a *BUKSZ - Budapesti Könyvszemle*, mely a társadalomtudományok körében a kritikai gondolkodás képviselőjét tűzte ki célul, ő lett a művészettörténet felelőse, húsz év alatt sok-sok recenzió születésénél segítkezett. Csalhatatlan ízlése, imponáló műveltsége, olthatatlan kíváncsisága, a szokatlan és az excentrikus gondolatok iránti nyitottsága ideális partnerré tette.

Érdemes külön megemlékezni a Festschrifttről, amit humanizmussal és emblematikával foglalkozó tanítványai és barátai állítottak össze és nyomtattak ki 1999-ben, ötvenedik születésnapjára, és amely jól példázza az egyetemen körülötte uralkodó hangulatot. Igazi, zamatos humanista „farce”, latinos névjáték, imponáló erudícióval kimunkált persziflázs, ravasz kétértelműséggel fűszerezett „blason”: *Ventus a tergo. Ad celebrationem et laudationem viri optimi Georgii de Locopolchro. Henszlépey Georgina és Aby Warburg. Adalékok egy ΣΥΜΠΛΑΘΕΙΑ történetéhez. Széphelyi Frankl György 50. születése napjára közreadja az Accademia dei Polmonati Pietro Petrostacco betűivel.*²⁰ (Néhány dekódolás: a kiadó Kőszeghy Péter volt, a szerzők pedig egy rendszeresen találkozó olvasókörnek voltak a tagjai, akiket mértéktelen bagózásuk miatt „tüdősöknek” neveztek el - innen a „polmonati”.) Henszlépey Georgina egy Weöres Sándor Psychéjéhez hasonló kitalált személyiség, az ünnepezt szellemi alteregója - erre utal a neve is. Henszlmann Imre Párizsban született lányaként az itáliai emigrációban élő Pulszky családban nevelkedett, majd hazatérve részt vett a hazai régészeti és művészettörténeti kutatások első felvirágzásában. Később Berlinben összeismerkedett, barátságba került és levelezett Aby Warburggal saját kutatásairól - ennek az eddig ismeretlen levelezésnek a részleteit adja közre a Festschrift, melynek spiritus rectora, a kitalált személyiség megalkotója Szentesi Edit volt. Az „athéni Szelek Tornyával” foglalkozó Henszlépey Georgina leveleinek „közreadói” P. Pannonius (Kőszeghy Péter), Pétervári Ulrik (Ujvári Péter), Naphtali Sorászém (Mészáros F. István), Mico della Prandola (Mikó Árpád) további szellemi ínyencségekkel járultak hozzá az eredeti ötlethez, amit Dom Thomas de Chayaux (Sajó Tamás) embléma-nyelvezetben megfogalmazott laudációja zárt le. Remek, szó-rakoztató, „beavatott” filológusoknak, művészettörténészeknek szóló csemege-olvasmány - tudomásom szerint csupán néhány tucat példány lett kinyomtatva belőle.

¹⁸ Uo., 193-213., 233-251.

¹⁹ Aby Warburg, Burckhardt és Nietzsche; Dolgozó parasztok burgundi falikárpitokon; Manet: Reggeli a szabadban - Pogány természetistenek formameghatározó szerepe a modern természetkép kialakulásában. *Enigma*, 16. 2005. No 46. 5-22.

²⁰ Budapest, 1999.

3. Széphelyi György doktori védése az ELTE Művészettörténeti Tanszékén, 2009

Széphelyi György népszerű tanár volt, sokat lehetett tanulni tőle, de keveset írt. Műveit most ritka gyöngyszemekként kell összegyűjtögetni. A magával szembeni igényesség szörnyű gát volt a számára, ezért is ilyen kevés az elkészült műve. Szellemét, szellemességét inkább konferencia-hozzászólásokban, műhelybeszélgetésekben, kiállítás-megnyitókban csillogtatta. Több kiváló, nemzetközi hírű külföldi tudóst ejtett zavarba meghökkentő kérdéseivel az 1992 és 2011 között működő magyarországi „Institute for Advanced Study”, a Collegium Budapest előadásain, szemináriumain. Kiállítás-megnyitói egyszerre voltak szeretettelen személyesek, erudíciótól gazdagok és az érintett problémákból fakadó tanulságok kimondásában könyörtelenek (a könyörtelen kedvenc szavai közé tartozott).

Adjunktusként tanított 2009-ig, noha generációja legragyogóbb koponyái közé tartozott. A neve előtt található dr. cím már summa cum laude minősítésű bölcsész-doktori disszertációja után járt neki, de minthogy annak idején túl olcsónak tartotta, hogy kérelmezze a sokak által választott átminősítést PhD-re, Marosi Ernő témavezetésével hatvanéves korában készített egy újabb PhD értekezést, *A megvetettségtől a befogadtatásig* címmel, a barokk társadalmi, esztétikai és művészettörténeti megítélésének változásairól.²¹ Védése kisebbfajta szenzáció volt a szakmában.

A barokk iránti vonzódása régi keletű volt: a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* (MAMŰL) 2003-ban megjelent első kötetébe természetes címszót írt a barokk stílusról.²² Amikor sok évtizedes oktatói tapasztalat birtokában visszatért a barokk

²¹ Széphelyi F. György: *A megvetettségtől a befogadtatásig. A barokk megítélésének változása a XIX. század második felétől az 1920-as évekig*. PhD értekezés. ELTE BTK Művészettörténeti Doktori Iskola, Budapest, 2009. – ld.: <https://docplayer.hu/16459045-A-megvetettsegtol-a-befogadtatasisig.html>

²² *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. Aachen-Bylica*. Főszerk. Kőszeghy Péter.

értékeléséhez, mindenekelőtt szembenézett a problémával: van-e valamiféle aktualitása a barokknak a XXI. század elején? Miután szellemes megfigyelésekkel kimutatta, miért járt rosszul a barokk a modernizmus megszilárduló hegemoniája idején, egy területre mégis rábukkant, ahol ez az aktualitás kimutatható: a művészettörténet(írás) XIX-XX. századi hullámozó értékítéletének a vizsgálatában.²³ Az értekezés második fejezete, *A barokk recepciótörténete. Az anonim és soknevű ellenség* címmel erről ad izgalmas beszámolót. Martin Warnke egy konferencia-hozzászólásából kiindulva dekonstruálja a „barokk-kritika” történeti megnyilvánulásait, mindenekelőtt Winckelmann és Burckhardt ítéleteinek rendszerét, hogy azután Gurlitt és Wölfflin elemzése nyomán kanyarodjon vissza Warnke ugyancsak negatív értékítéletéhez. Mindezt ellenpontozva egy harmadik fejezetben (*Az érett és „túlélő” barokktól a neobarokkig*) a közép-európai építészettörténet, elsősorban Bécs és Buda példáján szemlélteti milyen invenciózusan alkalmazkodtak a barokk építészet képviselői a versengő dinasztiák változó igényeihez, hogyan kísérte ezt a stílárís megújulások sorozata. A budai királyi várpalotában – zárja áttekintését – sikeresen valósult meg „az autentikus történeti barokk és a neobarokk kapcsolata [...] indokoltan jelenthető ki: a budai várpalota kivételes fekvése, dimenziói, koherenciája, formai minősége, épületbelsejének, berendezésének gazdagsága és igényes kivitelezése okán az egyetemes neobarokk főműve. Volt.”²⁴ A disszertáció IV. fejezete mindehhez hozzákapcsolja a hazai művészettörténeti kutatás vitáit, a barokk – úgymond – „nemzetietlenségéről”, és meggyőző példák sorával mutatja be, hogy a Habsburg dinasztikus építészet mellett létezett olyan főnemesi, főpapi és városi mecénatúra a 18. században, mely biztos alapot adott a magyarországi barokk építészet koherenciájának és „honi” jellegének.²⁵

Széphegyi Frankl György e harmadik hosszabb írásműve kéziratban maradt, akár a megelőző kettő. Azért ismertettem itt a szokásosnál hosszabban őket, mert azt remélem, hogy a művészettörténész szakmában egyszer akad majd valaki, aki vállalkozik ezeknek az értékes és élvezetes írásoknak a megjelentetésére, amire neki nem jutott ideje, energiája, kedve. Ne csak azok őrizhessék fanyar humorának, veretes megfogalmazásainak, sziporkázó gondolatfutamainak, lényeglátó megfigyeléseinek emlékét, akik személyesen ismerték. Legyen közkincs, foglalja el méltó helyét a hazai művészet-történész szakma historiográfiájában.

SZÉPHEGYI FRANKL GYÖRGY PÁLYAKÉPE

Széphegyi Frankl György (Budapest, 1949. január 31. – Budapest, 2014. május 13.)
Édesapja: Frankl Péter (1911–1997) jogász, jogtanácsos; édesanyja: Somogyi Irén (1903–1999). 1967-ben érettségizett a Kaffka Margit Gimnáziumban. Ezt követően ipari

szerk. Tamás Zsuzsanna. Budapest, 2003. 217–239.

²³ Ez a fejezet megjelent nyomtatásban: Széphegyi Frankl György: A barokk aktualitása. *BUKSZ*, 26. 2014. 123–132.

²⁴ Széphegyi 2009. i. m. 89.

²⁵ Ez az utolsó fejezet is megjelent a *BUKSZ* hasábjain, vö.: 23. jegyzet, 133–142.

tanuló lett, 1968-ban műbútorasztalos szakmunkásbizonyítványt kapott, majd egy fél évig dolgozott a Stylbútor Szövetkezetben, a sikeres egyetemi felvételi vizsgája után 1969/1970-ben teljesítette kötelező sorkatonai szolgálatát. 1970-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar-angol szakán kezdte tanulmányait, a magyar nyelv és irodalom szakot később leadta, és felvette a művészettörténet szakot, 1975-ben szerzett diplomát. Szakdolgozatát a reneszánsz emblematika témájából írta. MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja Újkori Művészeti Osztályán volt ösztöndíjas gyakornok, 1975-től tudományos segédmunkatárs, 1985-től tudományos munkatárs. Részt vett az ún. Kézikönyv (*A magyarországi művészet története*) Németh Lajos által szerkesztett kötete munkálataiban és a Művészettörténeti Kutató Csoport gyűjteményei (Pecsétmásolatár, Adattár) kezelésében, valamint forráskiadványainak sajtó alá rendezésében. 1979–1980-ban Szabó Júlia mellett a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett *Művészet Magyarországon 1830–1870* című kiállítás előkészítésén dolgozott, egyúttal a kiállítás azonos című katalógusának társszerkesztője és szerzője is volt. 1983-ban védte meg *Egyházi és vallásos festészet Magyarországon 1830–1870* című bölcsészdoktori disszertációját. Tudományos ösztöndíjjal több ízben járt Berlinben, Prágában, Krakóban, Bécsben, Velencében, Közép-Angliában. 2006-ban vendégként a freiburgi egyetemen tartott előadásokat a Bécsi Iskoláról és annak magyar kapcsolatairól. Számos szakmai művet fordított – köztük Kepes, Białostocki, Gombrich, Panofsky, Tolnay, Warburg és Wind tanulmányait, és mások fordításainak gondos szakmai ellenőrzésében is számítani lehetett rá. Ő szerkesztette Aby Warburg munkáinak első magyar nyelvű válogatását. 1985-től lett megbízott előadó az ELTE BTK Művészettörténeti Tanszékén, 1988-tól 2009-ig, mint egyetemi adjunktus, 2010-től docensként tanított, oktatási területe elsősorban a 17–19. századi egyetemes és magyarországi művészettörténet és tudománytörténet volt. 1989 óta, alapításától aktív tagja volt a *BUKSZ* szerkesztőbizottságának. 2010-ben védte meg *A megvetettségtől a befogadásig. A barokk megítélésének változása a XIX. század második felétől az 1920-as évekig* című PhD értekezését. Felesége: Schulcz Katalin (1954–2020) irodalom- és művelődéstörténész, műfordító. Kitüntetései: 2012: Pro Universitate Emlékérem bronz fokozata (ELTE)

SZÉPHELYI FRANKL GYÖRGY FONTOSABB ÍRÁSAI

Tanulmányok: *Az embléma mint a humanizmus korának sajátos művészeti formája Alciati és Sámbock emblémakönyvei alapján*. Szakdolgozat. Budapest, 1975. ELTE BTK Művészettörténeti Intézet Könyvtára, ltsz. 292.; *A pozitív dia. Fotóművészet*, 19, 1976, 3. 23–28.; *A normativitás esélyei a művészettörténetben. Németh Lajos 50. születésnapjára*. Szerk. Beke László, Horányi Özséb. Veszprém–Budapest, 1979. 97–102.; *Képzőművészeti felsőoktatás. Iparművészeti oktatás. Magyar művészet 1890–1919*. Szerk. Németh Lajos. Budapest, 1980. 155–160.; *Művészet Magyarországon 1830–1870. Kiállítási katalógus / Magyar Nemzeti Galéria*. Szerk. Szabó Júlia, Széphegyi F. György. Budapest, 1981. I.: Allegóriák a korszak festészetében és grafikájában. 66–73., Mitológiai témák. 74–78., Vallásos festészet. 79–93., II.: 28 katalógustétel.; *Egyházi és vallásos festészet Magyarországon a reformkortól a kiegyezésig*. Bölcsész-

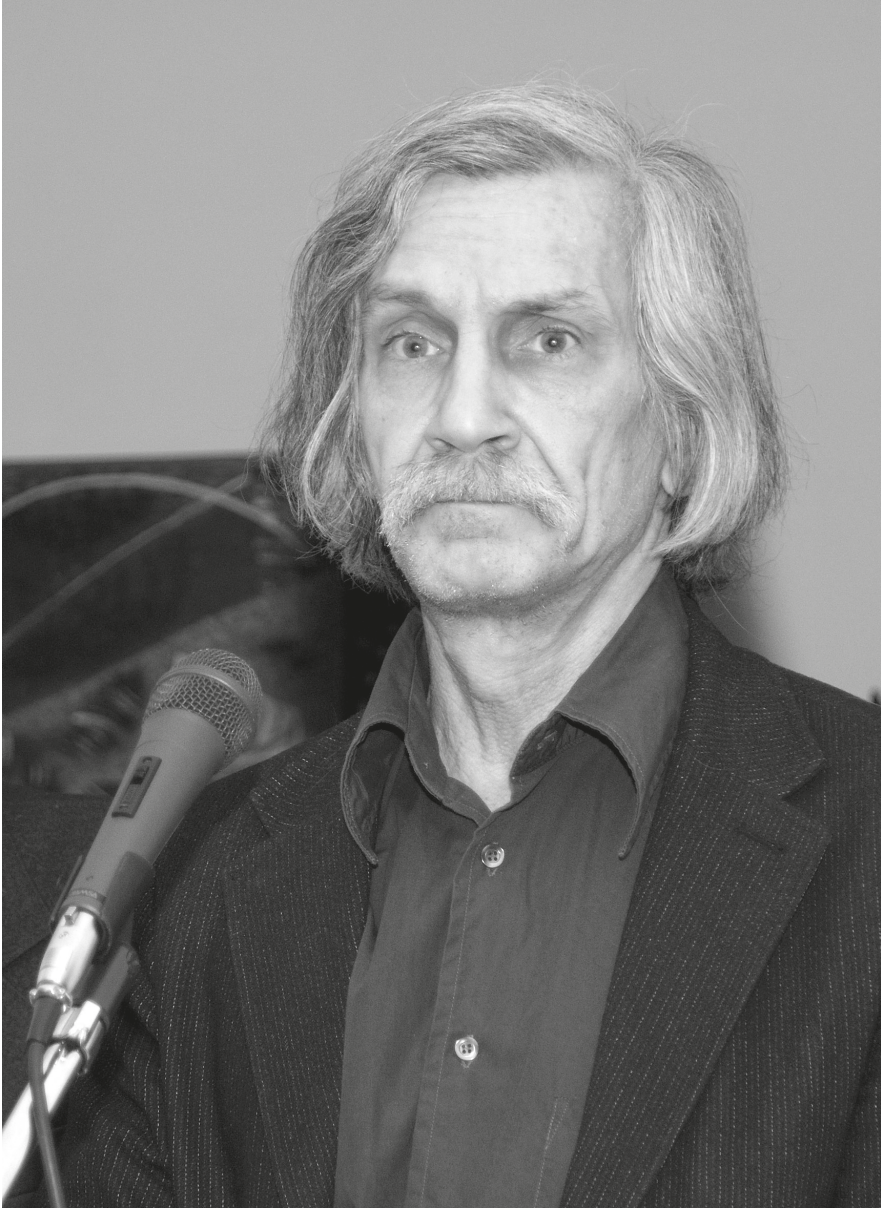
4. Széphelyi F. György lakásának dolgozószobája, Ferenciek tere 2., 2010

doktori disszertáció. Budapest, 1982. ELTE BTK Művészettörténeti Intézet Könyvtára, ltsz. 475.; *Das Bildprogramm des Festsaaes der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Die ungarische Kunstgeschichte und die Wiener Schule 1846-1930. Ausstellungskatalog / Wien, Collegium Hungaricum. Hrsg. Ernő Marosi. Budapest, 1983. 56-62.; Hajas Tibor. Szerk. Beke László, Széphelyi F. György. Párizs, Magyar Műhely, 1985.; Felzárkózás vagy elzárkózás. Henszlmann Párhuzamának eszmetörténeti összefüggései. *Sub Minervae praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből Németh Lajos 60. születésnapjára.* Budapest, 1989. 92-101.; Bürgersinn und Aufbegehren. Biedermeier und Vormärz in Wien, 1815-1848. Hrsg. Selma Krasa. Wien, 1988. [rec.] *Helikon*, 37. 1991. 251-257.; *A megvetettségtől a befogadásig. A barokk megítélésének változása a XIX. század második felétől az 1920-as évekig.* PhD értekezés. ELTE BTK Művészettörténeti Doktori Iskola. Budapest, 2009.; „Den armen Heinrich mit Ernst zu rühmen” - Heinrich von Geymüller és Jakob Burckhardt esete a barokkal. *Enigma*, 16. 2009. No 61. 117-127.; A barokk aktualitása.; Kitekintés: A magyarországi barokk művészet kutatása az 1920-as években. (A PhD értekezés I. és IV. fejezete) IV. fejezete. *BUKSZ*, 26. 2014. 123-142.; Megnyitó Halas „Széputcaegyben” című kiállításához. *BUKSZ*, 26. 2014. 127. - *Lexikon címszavak: Allgemeines Künstlerlexikon: Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 22 címszó az I., II., III., IV., V., és VI. kötetében; *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor.* Főszerk. Kószegehy Péter. Szerk. Tamás Zsuzsanna I-XIII. Budapest, 2003-2012.: Barokk. I.: 217-239., Ereկlyetisztelet. (Lux Etelkával) II.: 388-*

395., *Hungaricum*. 1. IV.: 220–225., Képvers V.: 301–305., Liturgikus textilek. 2–3. VII.: 66–71., Művészeti pártolás. (Kőszeghy Péterrel) VIII.: 42–54., Zsámboky János. 2. XIII.: 240–246. – Fontosabb fordítások: Kepes György: *Új tájak a tudományban és a művészetben*. Budapest, 1979.; Jan Białostocki: *Régi és új a művészettörténetben*. Szerk. Marosi Ernő, Budapest, 1982. (3 tanulmány, 98–105., 178–205.); E. H. Gombrich: *Művészet és fejlődés*. Budapest, 1987.; *MNHMOΣYNH. Aby M. Warburg válogatott tanulmányai*, Szerk. Széphelyi F. György, Budapest, 1995. (5 tanulmány: 148–154., 187–213., 233–254.); *Aby Warburg, Enigma*, 16. 2005. No 46. (3 tanulmány, 5–22.); Heinrich Wölfflin: *Bevezetés egy leendő építészet-lélektanhoz. Tér, fenomén, mű*. Szerk. Bacsó Béla. Budapest, 2011. 8–43.; August Schmarsow: *Az építészeti alkotás lényege*. Uo., 44–55.

SZÉPHELYI F. GYÖRGYRŐL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Ventus a tergo. Ad celebrationem et laudationem viri optimi Georgii de Locopolchro. Henszlépey Georgina és Aby Warburg: Adalékok egy ΣΥΜΠΛΑΘΕΙΑ történetéhez. Széphelyi Frankl György 50. születése napjára. Közreadja az Accademia dei polmonati, Pietro Petrostacco betűivel. Budapest, 1999.; Gosztonyi Ferenc és Pataki Gábor opponensi véleménye; Széphelyi F. György válasza PhD értekezésének vitáján. *Művészettörténeti Értesítő*, 59. 2010. 156–163.; Kerny Terézia: Széphelyi Frankl György. (Budapest, 1952[!]) *Ars Hungarica*, 37. 2011. 135–136.; Rényi András: Meghalt Széphelyi F. György (1949–2014). *Népszabadság*, 2014. május 15. 16.; Rényi András: Elhunyt Széphelyi Frankl György. <https://www.btk.elte.hu/content/elhunyt-szephelyi-f-gyorgy.t.1441>; Meghalt Széphelyi F. György művészettörténész. *Litera az irodalmi portál* <http://www.litera.hu/hirek/meghalt-szephelyi-f-gyorgy-muveszettortenesz> (Utolsó letöltés: 2022. 08.18.); Elhunyt Széphelyi F. György. ELTE <http://www.elte.hu/hir?id=NW-5765> (Utolsó letöltés: 2022. 08.18.); Gyász. *Magyar Narancs*, 2014. május 22. 6.; Endrődi Gábor sírbeszéde. *BUKSZ*, 26. 2014. 125.; Klaniczay Gábor sírbeszéde. *BUKSZ*, 26, 2014. 124–125.; B. Nagy Anikó: Széputcaegyben. Halas István kiállításához. *BUKSZ*, 26. 2014. 127.; Marosi Ernő: Széphelyi Frankl György 1949–2014. *Holmi*, 26. 2014. 742–744.

5. Széphelyi F. György, 2013